

**ПОСІБНИК
ДЛЯ АУДИТОРІВ
ІЗ СЕРТИФІКАЦІЇ
НАСІННЯ**

Дніпро 2018

УДК 631.53

**ПОСІБНИК ДЛЯ АУДИТОРІВ ІЗ СЕРТИФІКАЦІЇ
НАСІННЯ.** Дніпро: Роял Принт, 2018. 300 с.

В посібнику викладені основи законодавчої бази сучасного насінництва в Україні; контроль за сортовими і посівними якістьми насіння кукурудзи, сорго, пшениці, ячменю, жита, тритикале, вівса, проса, гречки під час виробництва і доробки; наводиться регламент та методика проведення сертифікації насіння цих культур; порядок маркування та пакування партій насіння; представлені зразки оформлення документів. Посібник призначений для підготовки і практичної діяльності аудиторів із сертифікації насіння та всіх зацікавлених.

Автори та укладачі: Дзюбецький Б.В., Алдошин А.В.,
Кирпа М.Я., Черенков А.В., Ващенко В.В., Лобко Т.К.,
Черчель В.Ю., Філіпкова Н.С., Кравець С.С., Таганцова М.М.

Друкується за рішенням Вченої ради Державної установи
Інститут зернових культур НААН України (протокол №10 від
17.05. 2018 р.)

Відповідальний за випуск:

В.Ю. Черчель – заступник директора ДУ ІЗК НААН,
кандидат с.-г. наук

Комп'ютерна верстка: А.В. Алдошин

© ДНЗ «Дніпропетровський обласний навчальний
центр підготовки, перепідготовки та підвищення
кваліфікації кадрів АПК», Державна установа Інститут
зернових культур НААН України, Дніпровський
державний аграрно-економічний університет, 2018

ISBN 978-617-7068-48-7

ДЕРЖАВНА УСТАНОВА
ІНСТИТУТ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ
БІБЛІОТЕКА

ЗМІСТ

ПОСТУП	5
І ПАКОПОДАВЧА БАЗА СУЧАСНОГО НАСІННИЦТВА В УКРАЇНІ	7
1.1 Система насінництва	8
1.2 Майнові права інтелектуальної власності на сорт рослини.....	19
1.3 Право на виробництво і реалізацію насіння.....	24
1.4 Введення в обіг насіння.....	26
1.5 Державний нагляд і відповідальність у сфері насінництва.....	31
2 КОНТРОЛЬ ЗА ЯКІСТЮ НАСІННЯ ПІД ЧАС ВІРОБНИЦТВА	34
2.1 Контроль за сортовими якістьми насіння кукурудзи і сорго під час вироцування	35
2.1.1 Вироцування насіння самозатилених ліній	36
2.1.2 Вироцування насіння гібридів першого покоління	42
2.1.3 Особливості технології вироцування насіння кукурудзи і сорго	53
2.2 Контроль за сортовими якістьми насіння пшениці, ячменю, жита, тритикале, вівса, проса, гречки під час вироцування.....	56
2.3 Контролювання процесів доробки і зберігання насіння	64
2.3.1 Приймання і розміщення насіння	65
2.3.2 Очищення-сортування та калібрування насіння.....	65
2.3.3 Сушіння і вентилявання насіння.....	68
2.3.4 Зберігання насіння.....	72
3 СЕРТИФІКАЦІЯ НАСІННЯ	78
3.1 Сортна сертифікація насіння	79
3.1.1 Польове оцінювання (інспектування) насінницьких посівів.....	80
3.1.1.1 Інспектування насінницьких посівів кукурудзи і сорго.....	84
3.1.1.2 Інспектування насінницьких посівів пшениці, ячменю, жита, тритикале, вівса, проса, гречки.....	98
3.1.2 Ділянковий (грунтовий) і лабораторний сортний контроль	110
3.2 Сертифікація насіння за посівними якістьми	111
3.2.1. Основні поняття, терміни та їхні визначення	111
3.2.2. Показники та норми посівних яостей насіння	114

3.2.3 Правила відбирання і формування проб насіння для аналізування якості	116
3.2.4 Методи аналізування показників якості насіння	122
3.2.4.1 Чистота і відходи насіння	122
3.2.4.2 Схожість і життєздатність насіння	124
3.2.4.3 Вологість насіння	127
3.2.4.4 Маса 1000 насінин	129
3.2.4.5 Зараженість хворобами і заселеність шкідниками	129
3.2.5 Процедура визначення посівних якостей насіння та видача сертифіката	132
3.2.6 Додаткові показники якості насіння та методи їх визначення	134
4 ПАКУВАННЯ ТА МАРКУВАННЯ НАСІННЯ.....	141
ДОДАТКИ	149

ВСТУП

На сьогодні Україна взяла курс на євроінтеграцію, що потребує цілеспрямованої перебудови і розвитку насінницької галузі. З цією метою проводиться робота з удосконалення законодавчої та нормативної бази насінництва, розробляються нові національні стандарти на насіння сільськогосподарських культур, гармонізовані з країнами закордонними аналогами. Підготовлена і впроваджена у насінництво нова методика інспектування сортових посівів кукурудзи, сорго, пшениці, ячменю, вівса та інших культур. Але, щоб насіння відповідало встановленим нормативам якості, потрібно контролювати його виробництво на всіх етапах. Для цього необхідно мати висококваліфіковані кадри аудиторів із сертифікації (агрономів-інспекторів) насіння. Для підготовки і практичної діяльності аудиторів із сертифікації насіння розроблено даний посібник.

* * *

Насінництво – галузь рослинництва, що забезпечує розмноження та виробництво сортового і гібридного насіння.

Насінництво вирішує наступні питання: розмноження насіння; збереження сортових ознак і біологічної чистоти; формування високих урожайних якостей насіння; виробництво необхідної кількості насіння для забезпечення потреби товаровиробників і створення страхових фондів.

Сорт – окрема група споріднених рослин (клон, лінія, гібрид першого покоління, популяція) в рамках нижчого із відомих ботанічних таксонів, яка:

- може бути визначена ступенем прояву ознак, що є результатом впливу даного генотипу або комбінації генотипів;

- може бути відрізнена від будь-якої іншої групи рослин ступенем прояву принаймні однієї з цих ознак;

- може розглядатися як єдине ціле з точки зору її придатності для відтворення в незмінному вигляді цілих рослин сорту.

Сорт (гібрид) є одним із засобів підвищення врожайності, поліпшення якості і зниження собівартості продукції. Для реалізації потенціалу сорту (гібрида) необхідно перш за все мати високоякісне насіння цього сорту (гібрида).

Насіння – генеративні і вегетативні органи рослин, що використовують для їхнього відтворення та розмноження.

Насінницький посів - поле (ділянка), засіяне насінням визнаного сорту (самозапиленої лінії або гібрида) з метою отримання насіння, призначеного для подальшого його репродукування або для сівби з метою отримання товарної продукції.

В процесі масового і тривалого вирощування сортів (гібридів) їх якість погіршується. *Основними причинами, що викликають зниження сортових якостей є:* механічне і біологічне засмічення, ураження хворобами і шкідниками.

Механічне засмічення відбувається при порушенні чергування культур і сортів у насінневій сівозміні; неякісному очищенні сівалок від насіння попередньо висіяної культури чи сорту; збиранні одним комбайном насінневих ділянок кількох сортів або культур; тимчасовому складуванні насіння на токових майданчиках; обробці неочищеними, після попереднього сорту чи культури, насінневими машинами; пакуванні в бувшу у використанні тару; недбалому складуванні і зберіганні. Механічне засмічення завжди є результатом недбалого ставлення до вимог насіннєвої технології.

Біологічне засмічення відбувається при перезапиленні перехреснозапильних культур: в разі недогримання норм

просторової ізоляції; несвоєчасного проведення сортових пронолок; порушення чергування культур і сортів у насіннєвій сівозміні; появи мутацій.

Ураження рослин хворобами (грибні, вірусні, бактеріальні) і шкідниками, як правило, відбувається при недотриманні технології вирощування і зберігання насіння.

З метою поліпшення сортових якостей сортів (гібридів) проводиться сортооновлення.

Сортооновлення – це заміна сортового насіння низьких генерацій на насіння того самого сорту, але вищих генерацій. *Генерація насіння* – насіннєве покоління у межах певної категорії.

Насінництво тісно пов'язане з селекційною роботою за результатами якої з'являються нові більш врожайні з поліпшеними показниками якості сорти (гібриди). Для впровадження в виробництво нових сортів (гібридів) проводиться сортозміна.

Сортозміна – це заміна у виробництві старого сорту (гібрида) на новий сорт (гібрид).

Щоб виробляти якісне насіння в достатній кількості, своєчасно проводити сортооновлення і сортозміну необхідно мати вдосконалену *систему насінництва*.

1 ЗАКОНОДАВЧА БАЗА СУЧАСНОГО НАСІННИЦТВА В УКРАЇНІ

Законодавство України у сфері насінництва базується на Конституції України та Цивільному кодексі України, і складається з законів України «Про насіння і садивний матеріал», «Про охорону прав на сорти рослин», інших законів та нормативно-правових актів, прийнятих відповідно до них.

Державне управління та регулювання у сфері насінництва здійснюють Кабінет Міністрів України і центральний орган виконавчої влади, що забезпечує